

ALGUNES NOTES SOBRE ORÒNIMS EN TORTOSÍ

Lluís GIMENO BETÍ

1. Començarem aquestes notes centrant-nos en el títol. En primer lloc, hem de dir què entenem per orònim; és a saber: tot aquell apel·latiu o nom comú muntanyenc que es pot convertir en un futur en nom propi —és a dir, topònim— aplicat a l'orografia. Dit això, ens centrarem en un segon aspecte: tortosí. Amb aquest mot fem referència al subdialecte del català occidental que es parla, bàsicament, a les comarques del Baix Ebre. Montsià, Baix Maestrat i Tinença de Benifassà.

2. Els orònims que tractarem d'analitzar són: *camí ramader*, *mntanya*, *la бага*, *la solana*, *el cim*, *el coll* i *una esllavissada* amb les seues variants diatòpiques. El mapa número 1 indica la ubicació de cada localitat geogràficament¹.

3. EL CAMÍ RAMADER:

És l'apel·latiu general que hom dóna al 'camí que tenen dret a seguir els pastors amb llurs ramats travessant propietats; camí que segueixen les grans ramades per anar a estiuar als Pirineus» (Diccionari Aguiló). El Diccionari de la llengua catalana de l'Enciclopèdia no el defineix, ja que el fa sinònim de carrerada. La definició d'aquest mot és: 'camí seguit de manera exclusiva pel bestiar transhumant en el seu desplaçament pendular i periòdic per tal d'aprofitar les pastures naturals' (DLC, E). Prenent com a model del dit camí la primera part de la definició que en dóna

(1) Heus ací les localitats per comarques:

Comarca de Terra Alta: La Pobla de Massaluca (1), Gandesa (2) i Arnes (3).

Comarca de Ribera d'Ebre: La Torre de l'Espanyol (4), Móra d'Ebre (5) i Rasquera (6).

Comarca del Baix Ebre: Benifallet (7), Paüls (8), Aldover (9), El Perelló (10) i Tortosa (11).

Comarca del Montsià: Sant Jaume d'Enveja (12), Santa Bàrbara (13), Amposta (14). Mas de Barberans (15), Alcanar (16), Ulldesona (17), Sant Joan del Pas (18), Els Valentins (19) i La Sénia (20).

Comarca del Baix Maestrat: Sant Rafel (21), Rossell (22), Canet lo Roig (23), Traiguera (24), Sant Jordi (25), Xert (26), Vinaròs (27), Benicarló (28), Alcalà de Xivert (29), Penfscola (30) i Sant Mateu (31).

Comarca de la Tinença de Benifassà: Castell de Cabres (32), El Boixar (33), Fredes (34) i La Pobla de Benifassà (35).

Comarca del Matarranya: Torredarques (36), Pena-roja (37) i Beseit (38).

Comarca dels Ports: Morella (39), El Portell (40), La Mata (41), Sorita (42), Herbers (43) i Vilafranca (44).

Comarca de l'Alt Maestrat: Ares (45), Albocàsser (46), Les Coves de Vinromà (47) i Vilanova d'Alcolea (48).

el diccionari Aguiló —és a dir, el camí que tenen dret a seguir els pastors amb llurs ramats travessant propietats—, i afegint-hi en la nostra pregunta l'aspecte de general i comú i que normalment s'allargassa fins a les localitats dels voltants, nosaltres recollirem les següents respostes:

3.1. *camí de ferradura*: 1, 3, 5^{1bis}, 12, 14.

3.2. *camí lligallo*: 6, 7, 8, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 19², 20, 21, 23, 33, 34, 35, 37, 38.

3.3. *camí veïnal*: 9.

3.4. *camí de pas*: 42.

3.5. *caminàs*: 24.

3.6. *camí*: 25,31.

Pel que fa a aquest grupet d'apel·latius, tractarem d'analitzar-los tot intentant de posar en relació el dialecte o subdialecte on perviu i el futur —o ja creat— topònim o nom de lloc. En aquest cas analitzarem els apel·latius *lligallo* i *caminàs*, i veurem tot seguit els topònims que ja se n'han derivat.

Lligallo: El DCVB el dona com a sinònim de camí ramader; propi de Tortosa. Efectivament, l'hem recollit viu a les comarques de *Ribera d'Ebre*, *Baix Ebre*, *Montsià*, *Baix Maestrat*, *Tinenca de Benifassà* i *Matarranya*. Joan Coromines³ afirma que és comú amb el baix-aragonès i d'origen mossàrab. Documentat a partir del segle XIII com a una institució jurídica agro-pecuària, avui queda en aquesta zona com a sinònim de camí ramader. Aquest nom comú apareix ja com a topònim, per exemple, a Gandesa: *La Carrerada del Serrall del Lligalló*, amb pronúncia oxítona, així com també a Benissanet: *Barranc del Lligallo*⁴. Caldria esbrinar si existeix també com a topònim a la resta de comarques on ha estat recollit. Això confirmaria la seua antiguitat, ja demostrada històricament.

Caminàs: Poc funcional des del punt de vista gramatical en els diversos dialectes de la llengua, resta com a sinònim de camí ramader i efectivament com a topònim a la Plana de Castelló: *El Caminàs* és el camí que travessa tot el terme de Castelló i separa la terra de rec privilegiat de la restant. No és només viu a la ciutat de Castelló, ans també en d'altres localitats de la Plana. Nosaltres el recollim al *Baix Maestrat*, un cop; J. Coromines afirma que és propi de molts pobles del SE del Maestrat com a coexistent al costat del *lligallo* o *carr(er)assa*³. Sembla que tradicionalment, pel que es veu a la documentació històrica, ha estat sovint convertit en carrerada i pel que sembla hi ha senyals que indiquen que havia començat essent un camí ral. Amb aquest sentit el trobem al Nord del País Valencià i fins a Morvedre. Sobretot a la Plana, on ja es documenta des d'antic en fonts tradicionals. En llibres de vèlues des del segle XIV amb valor de carrerassa. A la Jana (Baix Maestrat) hi ha el topònim *Lo Caminàs de la Llacuna*, que sembla indicar una carrerada secundària. Coromines (d'on citem) també (1961) el sent a Sant Jordi, Vinaròs i Càlig. A Vinaròs hi ha el topònim *La Partida del Caminàs*, i a Càlig tenim *Lo Camí Caminàs*.

3.7. *carrerada*: 2, 5.

3.8. *carrerassa*: 29.

L'apel·latiu *carrerada* com a sinònim de camí ramader o de ferradura sembla el propi del català nord-occidental, per tal com el DCVB el recull a les comarques del Pallars (Sobirà i Jussà), Segrià i Priorat. És també oriental. Nosaltres el registrem a les comarques de Terra Alta i Ribera d'Ebre. El terme *carrerassa* és localitzat per Joan Coromines³ a Mallorca i al Vallespir i, sobretot, a la zona del Maestrat i Castelló de la Plana on conviu amb les altres formes ja esmentades. A la ciutat de Castelló, i a tall d'exemple, hi ha *la carr(er)assa del Serrillar*, amb les dues formes: *carrerassa*; *carrassa*. Són dits així els camins més antics ubicats entre altres dos de més moderns,

(1)bis És més estret que la *carrerada*.

(2) Lligallo real.

(3) DECLC, s.v.

per on possa el ramat! Al Maestrat el recull al SE. Nosaltres el registrem a Alcalà de Xivert (Baix Maestrat). A Sant Jordi hi ha el topònim *La Partida de la Carrarassa*.

3.9. *assegador*: 26, 28, 29⁵, 30, 45⁶, 46.

3.10. *assagador*: 32, 36⁷, 39, 40, 41, 43, 44.

El mot *assegador* o *assagador* és el nom que hom dona al País Valencià per al camí ramader. No és, però, tan sols propi d'aquest indret, ja que és també usat al Ribagorça i probablement a l'Aragó i Andalusia. No és documentat d'antic. No registrat fins a Escrig, ni Carles Ros ni Sanelo el citen. Es troba en escrits valencians del segle passat escrit en castellà sota la forma *azagador*. Qui si que el recollí fou Mossèn Joaquim García Girona en el seu *Vocabulari del Maestrat*, dissortadament inacabat, sota la forma *assagador*, amb *a*: 'carrera de pas per a bestiar forasters a través dels camps i poblats, que sol córrer entre dos parets de pedra seca', i el dona com a propi del Maestrat, la Plana i València. Les cites que en fa J. Coromines dels escriptors castellonencs Josep Pascual Tirado i J. B. Porcar van sempre amb *a*: *assagador*. Pel que fa a la forma d'escriptura el mot (amb *e* o amb *a*) direm que, coincidint amb el que afirma Joan Coromines, hem de concloure que la forma amb *e* és més viva en persones rústiques, i l'altra ho és en persones més instruïdes. Si comparem les dues formes, observarem que, en aquest cas, és més nombrosa la forma amb *a* (només una vegada més: 6 vegades amb *e*, front a 7 vegades amb *a*). La distribució geogràfica és la següent: Maestrat (Alt i Baix), amb *e*: Tinença de Benifassà, Mataranya i Ports, amb *a*. Això podria donar peu a la següent conclusió: aquestes tres comarques, pel fet que es relacionen amb comarques de parla aragonesa o castellana i influenciades per elles²², tindrien *a*, mentre que els Maestrats, no tan directament relacionats amb comarques de parla aragonesa o castellana, tindrien *e*. L'apel·latiu ha donat topònims moderns, com ara: *Assagador del camí de l'Alter*, *Assagador del camí del Port*, *Assagador de Sant Antoni*, a Catarroja, si més no⁸. Finalment hi ha les variants:

3.11. *Pas de bestiar* (pr. *pas de bistià*): 43.

3.12. *Un pas*: 47.

3.13. *Pas de ganado*: 48.

3.14. *Drecera*: 4, 13.

3.15. *Sendera*: 22.

4. MUNTANYA.

Prenem el terme en sentit ample: 'elevació natural del terreny que destaque del circumdant'. Així és com hom pot entendre algunes respostes que després transcriurem. Des del punt de vista de la creació de topònims el terme és poc freqüent, llevat d'algun cas. En aquest sentit, un terme que ha resultat molt més productiu modernament en valencià i tortosí és el castellà *monte*.

4.1. *muntanya*: 1, 2⁹, 5⁹, 6, 7⁹, 9, 11, 15, 20, 27⁹, 29, 30, 47.

4.2. *montanya*: 4, 8, 10, 14, 17, 20, 22⁹, 23⁹, 24⁹, 24⁹, 28, 31⁹, 37, 41, 44.

4.3. *monte*: 8, 34, 38, 42, 43.

4.4. *serra*: 13, 16, 18⁹, 19⁹, 22⁹, 26⁹, 27⁹, 32, 33, 35, 39, 45.

4.5. *tossal*: 36, 46, 48.

(4) Vide *Toponímia específica de les terres de l'Ebre*.

(5) Amb -r final de mot.

(6) -segadó.

(7) Ens comunica l'informador que el mot lligallo és conegut, però s'aplica a un 'llibre que hi ha a l'Ajuntament', segons pròpies paraules del mateix informador.

(8) Vide *Aproximació a la toponímia històrica catarrogina*.

(9) -e oberta.

- 4.6. *collet*: 34, 36, 37.
 4.7. *un canto*: 40, 41¹⁰.
 4.8 *port*: 3.
 4.9 *garriga*: 12.

La forma *montanya* sembla que és la de la llegua antiga, segons el DCVB. La documentació ens ho confirma: Antoni Canals les barreja totes dues, però més sovint amb *-o*. Els *Sermons* de Sant Vicent transcriuen constantment la forma *montanya*. L'ús oral actual valencià també barreja les dues formes. Sembla que el predomini és de la forma *mu-* en els nuclis populars i castissos. En el Nord, hi predomina *mo-* que va generalitzant-se a *mu-* cap a l'Horta. Els nostres resultats confirmen aquesta barreja-barreja: 13 formes en *mu-* front a 15 en *mo-*, repartides, si fa no fa, per totes les comarques d'una manera semblant. La forma en *-u* és predominant a les comarques de Terra Alta i Ribera d'Ebre.

Monte. Heus ací un terme que, tal como hem indicat més amunt, és molt productiu en valencià i tortosí moderns. Generalment té dues accepcions: la primera fa referència a la muntanya, però en sentit generalitzat: les muntanyes que voltan la localitat, així dit en pobles muntanyencs; la segona s'aplica a la terra inculta poblada d'arbusts i mates. Tots dos significats són vius a les localitats on registrem el mot. A Sant Jordi hi ha el topònim *La Partida dels Montells*, i a Sorita tenim *Montnegrell*.

Serra. Hem de dir, d'entrada, que aquest mot semànticament equival a muntanya en les comarques següents on ha estat registrat recentment: Montsià, Baix Maestrat, Tinença de Benifassà i Alt Maestrat. Aquest canvi semàntic es deu, sens dubte, a una metonímia, ja que hi ha tants topònims amb aquest apel·latiu encapçalant-los que per a una persona arriba un moment que 'serra' i 'muntanya' són el mateix. El DCVB recull aquest ús en uns quants indrets, de vegades inconnexos, del Principat, i de fet es dona una mica pertot arreu: Empordà, Collsacabra, Gòsol, Tortosa. A continuació donem uns quants exemples del nom comú: *La Serra de Foies* (Benassal i Vilar de Canes), *La Serra n'Osca* (Albocàsser), *Partida de les Serretes* (Sant Jordi), *Mallada de la Serra del Portilló* (Culla), *Serra Batalla* (Vistabella).

Canto. Aquesta forma, pròpia de la comarca dels Ports de Morella, es refereix generalment a una muntanya més aviat baixa, de forma arrodonida. No és registrada pels nostres diccionaris.

Alguns topònims formats sobre l'apel·latiu «tossal» són: *El Tossal Redó* (Vilar de Canes), *El Tossalet de Mir* (Benassal), *El Tossal d'Orenga* (Àres), *El Tossal de Montegordo* (Albocàsser), *El Tossal de Montardit* (Culla). *El Tossal d'Olivera* (Vilar de Canes).

5. LA BAGA

- 5.1. *Aubaga*: 1, 2,⁹ 5⁹, 6, 7⁹, 10⁹.
 5.2. *aubac*: 4.
 5.3. *ombria*: 3, 9, 10⁹, 11, 14, 19⁹, 22⁹, 23⁹, 24⁹, 25⁹, 26⁹, 27, 30, 31⁹, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 48.
 5.4. *umbria*: 8, 13, 15, 43, 45.
 5.5. *ambria*: 20⁹, 35.
 5.6. *ombradia*: 28.
 5.7. *ombradiu*: 16, 17, 18, 21, 29.

Les formes *aubaga* i *aubac* posen en relació els parlars de Terra Alta i Ribera d'Ebre —on han estat registrades— amb el català nord-occidental, igual que a l'apartat anterior; i és que aquestes comarques no s'inclouen dins l'epítet de 'tortosí' aplicat al subdialecte, sinó més aviat dins l'apartat del català nord-occidental, tal com ja hem indicat en alguna ocasió¹¹.

(10) És baixa, poca punta.

(11) Vide *Precisions geolingüístiques sobre el tortosí*.

Per al valencià general i el tortosí hi ha la forma *ombria* —amb -o o -u— molt nombrós en la toponímia menor. Alguns topònims formats sobre el mot són: *Les Ombries* (Culla i La Torre d'en Besora), *La Font de l'Ombria* (Benassal i Culla), *Mallada de l'Ombria* (Culla), *Abeurador de l'Ombria* (Benassal).

6. LA SOLANA.

6.1. *solana*: 4, 8, 19⁹, 36, 38, 41.

6.2. *solà*: 1, 2, 3, 6, 7, 9, 19, 20, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 45.

6.3. *cara-sol*: 5, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 46, 47, 48.

6.4. *lo sol*: 21.

7. EL CIM

7.1. *capdedalt*: 11.

7.2. *capdamunt*: 21, 33, 43, 44¹².

7.3. *lo cap*: 35.

7.4. *el cap de serra*: 39.

7.5. *capoll*: 45, 46.

7.6. *capçal*: 45.

7.7. *Lo caputxet*: 16.

És evident que tots aquests termes deriven de 'cap' com a indicador de la part més alta del cos, i en aquest cas, per metàfora, aplicat a la part més alta de la muntanya, és a dir, el cim. N'hi ha que no són registrats pels nostres diccionaris amb aquesta accepció, com ara: 'cap de dalt', 'cap de serra', 'capçal' i 'caputxet'. La forma 'capoll', però, és registrada pel DCVB com a pròpia de Castelló i pel DECLC com a pròpia del Maestrat i de la Plana de Castelló, citant el *Vocabulari del Maestrat* de J. García Girona. Nosaltres el recollim a l'Alt Maestrat.

7.8. *punta*: 1, 2,⁹, 5⁹, 6, 8, 15, 34, 37, 38.

7.9. *dalt de tot*: 3, 7, 13, 14.

7.10. *cogula*: 4.

7.11. *pic*: 10, 18, 19, 20.

7.12. *pico*: 12, 20, 22, 25, 26, 29, 30, 31, 36, 37, 42, 44, 47.

7.13. *la lloma*: 10¹³, 40¹³.

7.14. *cremull*: 17.

7.15. *el corullet*: 48.

7.16. *Lo més alt*: 23, 27.

7.17. *pinyó*: 24.

7.18. *la cresta*: 25.

7.19. *lo sigle agua*: 28.

7.20. *lo coll*: 32.

7.21. *cerrito*: 40.

7.22. *canto*: 41.

7.23. *el pla*: 44.

El mot *punta*, amb el significat de 'cim' no és tan conegut pels nostres diccionaris ja que aquests el donen, generalment, com a sinònim de 'puig', 'turó', 'tossal' al País Valencià i a les terres de l'Ebre, i encara continua Nord enllà. Joan Coromines dóna un exemple del mot sinònim de

(12) Pr. *cadamun*.

(13) -e. *oberta*: si acaba en una forma arrodonida o plana.

cim a Xodos, referit al cim del Penyagolosa. Probablement és també conegut a Múrcia, Almeria i Alt Aragó, però no castellà.

Cogula. El DECLC registra la forma amb *-ll-* i es demana si el mot és amb *-l-* o *-ll-*. Ací és evident que és amb *-l-* aplicat a la part de dalt, 'capdamunt', allò que hi ha dalt de tot d'alguna cosa. A Mallorca hi ha *curulla* amb el sentit de 'cim'.

8. COLL

8.1. *coll*: 1, 2, 7, 8, 10¹⁴, 16, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 39, 42, 43, 44¹⁵, 46, 47.

8.2. *port*: 14.

8.3. *portell*: 6, 10.

8.4. *estret*: 3, 5, 21, 38¹⁶.

8.5. *estretor*: 35.

8.6. *barranc*: 18.

8.7. *argall*: 20.

8.8. *rebaguet*: 26.

8.9. *vaguada*: 32.

8.10. *lo buit dels colls*: 33.

8.11. *bago*: 41.

L'apel·latiu *coll* amb sentit general és 'pas elevat entre muntanyes' i té també el significat de 'depressió en la carena d'una muntanya', però hi ha colls que són els punts més baixos d'una divisòria d'aigües que transcorre per un pla, lògicament apropiats per les vies de comunicació i amb aquesta darrera accepció són les respostes de 8.4. a 8.11. Per una altra banda, podem observar que *coll*, amb l'accepció de 'pas elevat entre muntanyes', és l'àrea majoritària, tal com esdevé en general en la llengua. Exemples de topònims, recollits ací i allà, formats sobre l'apel·latiu «coll»: *El Collet de Marulls* (Vilar de Canes), *El Collet del Cantal Gros* (Vilar de Canes), *El Coll de l'Espino* (Castellfort), *El Collet d'en Garbella* (Salzedella), *El Coll de la Rigualda* (Benassal), *El Coll de les Vistes* (Benassal), *El Coll del Vidre* (Vistabella), *Els Collets* (Albocàsser, però més aviat aplicat al cim).

Port i portell. També sinònims de *coll* i vius a Terra Alta, Baix Ebre i Montsià. El DCVB només el registra a Girona, Empordà i el Priorat. Segons Coromines aquest sentit és propi també català, castellà, mossàrab, basc i gascó, i estrany a la resta de la Romània. La toponímia ens ho confirma: des del Nord 'Ports de la Quillana i de la Perxa', entre el Capcir, Conflent i Cerdanya; el 'Port del Comte', fins al Sud: 'Ports de Beseit' i els de Morella, 'Lo Port del Xato' (Fredes), etc. i de més al Sud: 'Port de Caramell' (la Vall de Confrides) i 'Port de Saix' (Villena).

Estret i Estretor. Per bé que l'estret és en realitat sinònim de *congost*, ací el considerem com a lloc de pas. I així és per tal com l'estret té l'inconvenient, de vegades, de ser molt rost o abrupte i, per tant, difícil d'esdevenir un ver camí. Coromines diu que és mot molt vivaç a les terres de l'Ebre, i així és en efecte, però allargant la seua àrea a les comarques del Baix Maestrat i del Matarranya. Amb el mateix sentit podem considerar l'altre apel·latiu *estretor*, recollit a una localitat de la Tinença de Benifassà. La toponímia de muntanya enregistra 'L'estret de Mont-rebei', i *Els Estrets* (La Torre d'en Besora).

9. UNA ESSLAVISSADA

9.1. *un portell*: 2, 7, 20, 23, 24, 26, 32, 33, 34, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 47.

(14) En aquesta localitat té el sentit de 'muntanya'.

(15) Només s'aplica al *Coll d'Àrea*.

(16) Amb es- inicial. Als altres tres pobles amb as-.

- 9.2. *una solsida*: 3, 8, 9, 10⁹, 11¹⁷, 12, 15, 17, 18, 21⁹, 25⁹, 27⁹, 28, 29, 30, 31⁹, 38¹⁷, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 48.
- 9.3. *un sulsit*: 16.
- 9.4. *esbalçada*: 4.
- 9.5. *esbalçat*: 5.
- 9.6. *timba*: 9.
- 9.7. *destimbament*: 15.
- 9.8. *un derroc*: 1, 13, 19.
- 9.9. *una redocada*: 35.
- 9.10. *un ròssec*: 6.
- 9.11. *un despenjament*: 14.
- 9.12. *aixanegada*: 22.
- 9.13. *esmonyida*: 39¹⁸, 44.

El mot *esllavissada* ve definit pel diccionari com a 'acte i efect d'esllavissar —se; conjunt de terra, rocs, neu, et..., que baixa esllavissant-se', i per tant s'aplica en sentit general. Nosaltres, en les nostres preguntes, el concretàvem, de vegades, a l'espona o marge d'una feixa del camp, per bé que algunes respostes ens fan comprendre que són en sentit general, com ara: loc. 39, 41 *portell/solsida*: loc. 15 *destimbament/solsida*: loc. 39 *portell/esmonyida/solsida*.

Portell. Té, a banda del punt anterior, el significat 'd'esvoranc produït en un marge o paret per la força de l'aigua o per un altre accident'. Aquesta definició és treta del DCVB i correspon a la pregunta que formulàvem als nostres informadors. L'esmentat diccionari el dona com a propi d'Urgell, Tortosa, Maestrat, Morella i Mallorca. Nosaltres el registrem a les comarques de Terra Alta, Baix Ebre, Montsià, Baix Maestrat, Tinença de la Benifassà, Matarranya, Ports de Morella i Alt Maestrat. És, per tant, una àrea coincident. Com a exemple de topònim citarem *La Partida de Portell* (Vinaròs).

Solsida. Amb el sentit de 'caiguda de marge o paret de pedra seca' però de vegades indestriable del sentit general d'enderroc o caiguda de terra o pedra, d'un edifici, etc... L'àrea geogràfica coincideix, si fa no fa, amb el mot anterior i també amb el DCVB. *Les Solsides* és un topònim format sobre el mot i viu a Sant Mateu.

Esbalçada i esbalçat. Amb el sentit de 'fer caure una paret, un terreny' correspon a la Conca de Barberà i al Camp de Tarragona. La nostra àrea és la de la comarca de la Ribera d'Ebre, la qual es relaciona generalment amb el Priorat i per tant, i a través d'ella, amb el Camp de Tarragona i la Conca de Barberà.

BIBLIOGRAFIA

- 1.— ALCAIDE I BALAGUER, L. V. - FERRER I PUCHOL, V.; *Sobre toponímia de Puçol*, «Butlletí d'Onomàstica», XXIII, 1986, pp. 15-25.
- 2.— ALCOVER-MOLL: *Diccionari català-valencià-balear*, 10 volums, Palma de Mallorca.
- 3.— BARCELÓ TORRES, Carme: *Toponímia àrbiga del País Valencià. Alqueries i Castells*, Biblioteca Sanchis Guarner, 8. Institut de Filologia Valenciana. Universitat de València. València, 1983, 307 pàgines.

(17) *sul-*.

(18) L'esllavissada es produeix amb caiguda de terra també.

(19) [z].

(20) Amb [s], es diu així els molins d'aigua.

(21) Vide *Toponímia àrbiga*.

(22) A les comarques de parla xurra coneixen (poc, però) la forma *azagador*.

- 4.— CAMPON, Júlia - PASTOR, Jaume: *Topònims de Calp*. «Butlletí d'Onomàstica», XXIII, 1986, pp. 74-82.
- 5.— CASANOVA, Emili: *Aproximació a una toponímia d'aigües en català al País Valencià*, dins «Agua y poblamiento musulmán/Aigua i poblament musulmà» (Simposium de Benissa, abril 1987). Col·lecció Urbanisme Musulmà, 2. Ajuntament de Benissa, 1988, pp. 115-141.
- 6.— CASTELLVELL, Ventura: *Els lligallos de Benifallet en el segle XVI*. «Butlletí d'Onomàstica», XXXIII, 1988, pp. 84—90.
- 7.— COROMINES, Joan: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, vuit volums apareguts fins ara.
- 8.— DOMINGO, Carles: *Escola Catalana (DEC)*. números 210, 212, 219, 221, 222, 224, 229, 235 239, 240.
- 9.— FERRERES I NOS, Joan: *Sant Jordi del Maestrat. Estudi sòcio-econòmic a la llum d'uns protocols notariais del segle XVII*: «Centro de Estudios de Maestrazgo», núm. 24, 1988, pp. 51-76.
- 10.— GIMENO E BETI, Lluís: *Precisions geolingüístiques sobre el tortosí*, tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona, 1982 (inèdita).
- 11.— HOMENATGE A ENRIC MOREU-REY. 3 vols. Montserrat.
- 12.— LOPEZ I QUILES, A; - OLMOS I TAMARIT, V.S.: *Aproximació a la toponímia històrica catarroquina (segles XVII-XVIII)*. «Butlletí d'Onomàstica», XXIII, 1986, pp. 150-159.
- 13.— MIRALLES I PORCAR, Jesús: *Els terrenys comunals a la setena de Culla*. «Centro de Estudios del Maestrazgo», núm. 9, 1985, pp. 19-28.
- 14.— MIRALLES I SALES, Josep: *Topónimos de Albocácer*. «Centro de Estudios del Maestrazgo», núm. 20, 1987, pp. 85-89.
- 15.— MIRALLES I SALES, JOSEP: *Topónimos de Salzadella*, «Centro de Estudios del Maestrazgo», núm. 10, 1985, pp. 61-68.
- 16.— MIRALLES SALES, José: *Castellfort en el año 1725*. «Boletín de Amigos de Morella y su comarca», IX, 1987-88, pp. 56-67.
- 17.— MOLINER I FORNER, M.ª Lluïsa: *Aproximació a la toponímia de Sant Mateu*. «Centro de Estudios del Maestrazgo», núm. 6, 1984, pp. 31-34.
- 18.— MOREU-REY, Enric: *Novament sobre el contingut semàntic de «Serra»*, Butlletí d'Onomàstica», XXXII, 1988, pp. 26-28.
- 19.— MOREU-REY, Enric: *Els nostres noms de lloc*, col·lecció «Els treballs i els dies», 22. Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1982.
- 20.— OLIVER FOIX, Arturo: *La estructura agraria de Vinaròs en 1811*. BSCC, LVIII, 1982. pp. 109-126.
- 21.— PERAIRE, Joan: *Aproximació a la toponímia de l'Alt Maestrat*. «Centro de Estudios del Maestrazgo», núm. 19, 1987, pp. 27-31.
- 22.— SERRANO I CIURANETA, Ricard; *Toponímia del terme de la Palma d'Ebre (I)*. «Butlletí d'Onomàstica», VIII, 1982, pp. 6-12.
- 23.— TOPONIMIA ESPECIFICA DE LES TERRES DE L'EBRE, «Butlletí d'Onomàstica», V. 1981, pp. 7-10.